

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

The Economy of Certainty: An Introduction to the Typology of Islamic Legal Theory. Aron Zysow. Lockwood Press: Atlanta, 2013.

Ömer YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Assistant Professor, Namık Kemal University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law
Tekirdaę / TURKEY
omeryilmaz@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9576-1344

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Yılmaz, Ömer, "The Economy of Certainty: An Introduction to the Typology of Islamic Legal Theory. Aron Zysow. Lockwood Press: Atlanta, 2013."

Tasavvur: Tekirdaę İlahiyat Dergisi 5/2 (Aralık 2019): 1427-1431.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdaę Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Kitap, Aron Zysow'un Harvard Üniversitesinde 1984 yılında sunmuş olduğu doktora tezinin geliştirilerek yayımlanmış halidir. Sunumunun üzerinden yaklaşık otuz yıl gibi uzunca bir süre geçtikten sonra yayımlanmıştır. Ancak yayımlanmasının bu kadar gecikmiş olması, tezin, fıkıh usûlü ve kelâm alanlarında batıda yapılan akademik çalışmalar üzerindeki katkısını ve etkisini azaltmış değildir. Kitap hakkında alan indekslerinde taranan dergilerde pek çok kitap kritiği yazılmış olması da bu etkinin göstergelerindedir.

Kitabın en önemli yönlerinden birisi, standart bir fıkıh usûlü kitabının içermiş olduğu konuların ve tartışmaların birçoğunu ihtiva etmesi ve bunlarda fıkıh usûlü ile kelâm arasındaki güçlü bağı gözler önüne sermiş olmasıdır. Ancak bu durum beraberinde iki zafiyeti getirmektedir. İlki, fıkıh usûlü ile kelâm arasındaki bağı ortaya çıkarmaya çalışırken kelâmî tartışmaların meydana gelmesinde etkili olan sosyal, kültürel ve tarihi zemin yeterince incelenmiş değildir. İkincisi, bazı usûl alimlerini mu'tezilî olarak nitelerken tabakat kitaplarının ötesinde bir araştırmaya gerek duyulmamıştır. Mesela yazar, Mu'tezile'nin usûl-i hamsedeki vaîd ve menzile beyne'l-menzileteyn görüşlerini reddeden Cessâs'ı mutezilî olarak tanıtmıştır. Diğer yandan usûle dair ele alınan konularda da belirli bir geleneğe -meselâ Hanefî usûl geleneğine- ait eserlerin bir bütün olarak incelenmesi yerine belirli birkaç eserden yola çıkılarak genelleme yapıldığı görülmektedir. Cessâs'ın *el-Fuşûl fi'l-uşûl*'ü ve Semerkandî'nin *Mîzânü'l-uşûl fi netâ'ici'l-'ukûl*'u bu çerçevede Hanefî gelenek içerisinde kitapta en çok başvuru yapılan eserlerdir. Ancak belirli birkaç eserden yola çıkılarak yapılan genellemelerin, mezhebin yaklaşımını tam olarak gözler önüne serdiğini söylemek zordur. Yazarın illetin tahsisine yönelik yaklaşımı, bunun örneklerinden birisidir. Yazar, Hanefîlerde illetin tahsisine yönelik desteğin çok güçlü olduğunu ifade etmiş olsa da yine Hanefîlerde illetin tahsisine itiraz yöneltelerin seslerinin de cılız çıkmadığını belirtmek gerekir. Serahsî, Ebü'l-Usr Pezdevî ve Ebü'l-Berekât Nesefî, Hanefîlerde illetin tahsisine itiraz eden belli başlı âlimlerdir. Serahsî, bunun bir adım daha ötesine geçmiş ve illetin tahsisini tecviz etmeyi "Mutezileye meyil" olarak değerlendirmiştir.

Yazara göre usûl âlimleri arasındaki en keskin ayırım, formalist ve materialist eğilim şeklinde kendisini göstermektedir. Bu yaklaşıma göre formalistler, kesinliği kendi kurallarının çerçevesinde bulup ictihadın doğasındaki ihtimalli durumu benimsemişlerdir ve ictihad hatalarını kabullenmeye daha

eğilimli olmuşlardır. Buna mukabil materyalistler, geçerli olacak her hukuk kuralının kesin olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre hukukta şüphenin bulunmadığını gösteren bir otoritenin varlığı gereklidir ki materyalistler için bu otorite, naslardır. Bu yaklaşım çerçevesinde yazar, Hanefilerin de dahil olduğu cumhuru “formalist”, zahirileri ve ahbârileri “materyalist” olarak nitelemiştir. Bu niteleme ile ilk dönem âlimlerinin usûlî farklılıklarını ortaya koyan “ehli hadis-ehli rey” şeklindeki ayırım, ortak noktalar ihtiva etmektedir. Ancak yazar bu konuda bir açıklama yapmadığı için elimizdeki yetersiz delillerle bu konuda bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmemektedir.

Beş bölümden oluşan kitap için takdim niteliğindeki bir yazı, Robert Gleave tarafından kaleme alınmıştır. Girişte yazar, fıkıh usûlünün ve kelâmın ilimler hiyerarşisindeki yeri üzerinde durur. Buna göre İslâmî ilimler hiyerarşisinde iman esaslarını konu edinen kelâm ilmi en ön sırada yer alır. Fıkıh usûlü ile uğraşan ilim adamı için kelâm, itikadi temelleri ortaya koyar. Ancak fıkıh usûlü-kelâm ilişkisi bunun da ötesindedir. Her iki ilim dalı da Müslüman toplumdaki ilk parçalanmanın akabinde ortaya çıkmıştır. Bu parçalanmanın akabinde Müslümanlar, kendi imanlarını ve amellerini tanımlamak ve savunmak zorunda kalmışlardır. Kelâmın fıkıh usûlüne nüfuzu bu şekilde olmuştur ve buna dayalı olarak Mu'tezilî etki asırlarca kendisini hissettirmiştir. Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik de fıkıh usûlü üzerinde etkili olmuştur (s. 4).

Yazar, peygamberimizden mervî haberleri ele aldığı ilk bölümde fıkıh usûlünde haberin mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki kısımda incelendiğini belirtir ve Hanefilerin konuya yaklaşımları üzerinde durur. Buna göre mütevâtir haberin nasıl bir bilgi kaynağı olduğu öteden beri tartışma konusu olmuştur. Berâhime, Sümeniyye, Nazzam ve İbnü's-Selcî itiraz etmiş olsa da hakim görüş, mütevâtirin kesin bilgi ortaya koyduğu yönündedir. Ancak bu bilginin zaruri mi olduğu mükteseb mi olduğu tartışmalıdır ve bu tartışmada tarafların kelâmî eğilimleri ve bilgi problemine yaklaşımları baskın bir rol oynamaktadır. Mu'tezilî pek çok âlimin mütevâtir haberle sabit olan bilgiden de şüphe duyduğunu göz önünde bulundurduğumuzda mütevâtir haberin zaruri değil mükteseb bir bilgi ortaya koyduğunu ifade edenlerin orta bir yol

izlediğini söylememiz mümkündür. Ka'bî'nin ve Ebü'l-Hüseyn Basrî'nin mütevâtir haberin mükteseb bir bilgi ortaya koyduğu şeklindeki yaklaşımlarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Yazar, Hanefilerin itikadî muhafazakârlıklarının da etkisiyle zaruri doktrininde istikrarlı olduklarını ifade etmiş olsa da bu kapsama girmeyen Hanefi âlimler yok değildir. Bunun en önemli örneğini Cessâs oluşturmaktadır.

Yazar, ikinci bölümü yorum konusundaki tartışmalara ayırır. Buna göre Hanefilerin nasları sübut ve delâlet açısından kat'î ve zannî olarak tasnifi, hem teklîfi hükümlerin sınıflandırılmasıyla ilgili hem de yorumla ilgili olarak önem taşımaktadır. Sübut ve delâlet yönlerinden kat'î naslarla yapılması istenenler farzları, sadece sübut ya da sadece delâlet yönünden zannî naslarla yapılması istenenler vâcipleri oluşturmaktadır. Hem sübut hem de delâlet yönünden zannî naslarla yapılması istenenler mendubları oluşturmaktadır. Yazar, yoruma ayırdığı bölümde emirle ilgili tartışmalar ve bunların kelâmî bağlantılarına da yer verir. Emrin vücûba mı yoksa nedbe mi delâlet ettiği, imanı ve ameli birlikte gerektirmesi ya da sadece ameli gerektirmesi bu konudaki tartışmalardan bazılarıdır.

Yazar, üçüncü bölümde icmâi ele alır. Ona göre icmâ doktrini gerçeğin mutlaka Müslüman toplum tarafından kapsanmış olacağı ön kabulüne dayanır ve klasik metinlerde yüceltilmiş bir icmâ anlayışı konunun klasik kaynaklarıyla uyumlu değildir (114). İcmâ, çeşitli icthadlar arasında doğru cevabı saptama görevini üstlenmiştir. İcmâ ya da icthad, yaratıcı değil açıklayıcı delillerdir. İcmâ vahye dayanarak ortaya konmuş bir kazıyyeye dayanır. O da İslam hukukunun kıyamete kadar süreceği kazıyyesidir. Vahiy bittiğine göre bunun imkânı, icmâ ve icthad ile olacaktır (117).

Yazar, dördüncü bölümde kıyası ele alır. Yazara göre kıyası reddeden pek çok grup vardır. Ancak sünnî gelenekte kıyasa yönelik eleştiri, Nazzam'la özdeşleştirilerek bu durum, tek bir kişinin dalâleti gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Kıyasın toplumun geniş kesimleri tarafından reddedildiğini ileri süren yazara göre Zâhirîler, hadisçilerin çoğunluğu, Mu'tezile'nin hatırı sayılır bir kesimi, Hâricîlerin ve Şia'nın çoğunluğu kıyasa karşı çıkmıştır.

Beşinci bölümün ağırlıklı kısmını ictihadda isâbet meselesi oluşturur. Yazara göre Hanefîlerin konuya yaklaşımı, Irak Mutezilesi ve Orta Asya Ehl-i sünneti arasında tartışılmıştır ve Ebû Hanîfe de tasvib görüşüyle ilişkilendirilmiştir. Tasvib düşüncesi ve Mutezile arasında bağlantı kurma, Orta Asya Hanefîleri için tesadüf değildir. Onlar, hata doktrininin köklerini Mu'tezilî aslah prensibinde buldular. Buna göre Allah, insan için aslah olanı yapmak zorundadır (264).